

Odporovede na otázky Anketu NORVT

Poznámky a námety. Otázky v ankete sú formulované zoširoka, aj s pod otázkami. Hodí sa mi to, lebo môžem prezentovať k nastoleným témam **moje osobné postoje a názory ako príspevok do diskusie**, ktorú otvárajú položené otázky. Nadväzujem na podrobné informácie publikované v prácach VUEPP, OECD, MPRV, SPPK, verejných médiách a na www.peterbaco.sk.

Považujem nízku výkonnosť rezortu za natoľko vážnu situáciu, že hľadám praktické riešenia aj v teórii v nádeji, že ešte platí výrok „nie je nič praktickejšie ako dobrá teória“. Ekológia ako veda považuje za kľúčové faktory výkonnosti **prácu, pôdu a kapitál**. Rešpektujem to pri odpovediach.

Predznačujem možné riešenia nastolených problémov. Sme pod veľkým tlakom robiť dlhodobé rozhodnutia v krátkom čase. Zelené riešenia ekológie, klímy, odolnosť a udržateľnosť sú potrebné. Uspokojovanie výživových ľudských nárokov je dôležitejšie. Harmonizácia týchto riešení s faktormi rastu produkčnej výkonnosti poľnohospodárstva je najdôležitejšia, je podmienkou potravinovej sebestačnosti a udržateľného rastu.

Podľa zadávateľa anketu by odpovede nemali presiahnuť dve strany. Z pôvodného materiálu dávam k dispozícii skrátenú verziu – **Výber v prílohe**. Súhlasím s úpravou podľa zváženia autora otázok Anketu.

1. Ako hodnotíte súčasnú úroveň produkčnej výkonnosti poľnohospodárstva SR a jeho ekonomické výsledky? Ako hodnotíte produkciu a výsledky potravinárstva?

Produkčná výkonnosť slovenského poľnohospodárstva a potravinárstva nie je dobrá. Od roku 1990 sa znížila o tretinu. **Výkonnosťou patríme medzi najmenej výkonné štáty** v rámci celej EÚ. **Poľnohospodárstvo SR nedosahuje ani tretinovú úroveň Hrubej pridanej hodnoty** na hektár, oproti priemeru EÚ. **Produkcia slovenského potravinárstva na jedného obyvateľa je najmenšia** v porovnaní so všetkými členskými štátmi EÚ.

Slovensko má potenciál produkovať potraviny pre 6,5 mil. obyvateľov, ktorý však využívame z polovice. Záporné saldo zahraničného obchodu v agropotravinárskych komoditách sa blíži v tomto roku k čiastke 2 mld. EUR.

Oproti ČR, máme v SR iba polovičný výkon na ha pôdy. Je to prirodzený dôsledok faktu, že na jednom hektári pôdy pracuje na Slovensku, v porovnaní s Českom, len polovičný kapitál. Pri porovnávaní vplyvov práce a pôdy, ako spolupôsobiacich faktorov na ekonomickú výkonnosť, sme horší ako štáty V-4.

Finančný výsledok hospodárenia je kladný, ale trvalo sa znižuje. Trend prehlbujúceho úpadku je všeobecný. Pokles výkonnosti je dôsledkom znižujúcich sa tržieb. Tržby rastlinnej produkcie, od roku 2012, sú vyššie ako z predaja živočíšnych produktov. **Podiel podpôr na výnosoch je jedna tretina.** Tri štvrtiny podpôr sú zo zdrojov EÚ.

Pretrvávajú diskriminácia poľnohospodárov SR v priamych platbách z eurofondov. Horšiu konkurencieschopnosť majú naši agropodnikatelia aj preto, lebo SPP nie je jednotná ani v národných podporách, ktoré v SR patria medzi najnižšie v celej EÚ.

Bohaté štáty poskytujú svojim farmárom, okrem vyšších podpôr z Fondov EÚ, aj národné podpory niekoľkonásobne väčšie ako sú v SR. Okrem toho máme v SR najvyššiu DPH na potraviny, nemáme úľavy na dani z pôdy, zo mzdy, z odvodov do fondov tak, ako v iných členských štátoch EÚ. Významne horšie konkurenčné podmienky sú hlavnou príčinou slabej produkčnej výkonnosti poľnohospodárstva a potravinárstva.

Naši poľnohospodári a potravinári dosahujú porovnateľné podnikové výsledky s priemerom EÚ /napríklad úrody plodín na ha, dojivosť na kravu, náklady na jednotku produkcie a iné/. Obviňovať ich z omylov politiky, akými bolo znižovanie podpôr do poľnohospodárstva a odklon od potravinovej sebestačnosti Slovenska, je neférové a kontraproduktívne.

Aby prežili, museli sa prispôbiť, optimalizovať svoje podnikanie v súlade s konkurencieschopnosťou trhového prostredia SR. Redukovali neefektívne odvetvia, optimalizovali náklady, využívali možnosť dosiahnutia nižších jednotkových nákladov intenzívnou a hromadnou výrobou, rast cien vstupov a riziká z volatility cien komodít eliminovali cez futures trh forwardovými dohodami. Efektívne modernizovali produkciu najvýkonnejšou technikou používanou v najúspešnejších agrárnych štátoch, čím šetrili náklady a pracovnú silu. Investovali do projektov s rýchlou obrátkou kapitálu, prijali podpornú motiváciu EU a štátneho rozpočtu SR na plnenie úloh smerovaných pre podnikateľov v SPP a v národnej politike.

Súčasný strategický dokument SPP otvára možnosť jednotlivým členským štátom EU sústrediť sa aj na riešenie národných priorit. To nám umožňuje, ako národnú prioritu, prijať záväzok zdvojnásobiť výkonnosť sektora /dosiahnuť priemernú výkonnosť všetkých členských štátov EU/, ako základ potravinovej sebestačnosti SR. Nie sú opodstatnené obavy, že zvyšovanie výkonnosti nás stavia do konfliktu s cieľmi, ku ktorým nás viaže SPP. Naopak, bez potrebnej výkonnosti bude významne ohrozené naplnenie všetkých cieľov.

Bude veľmi náročné zosúladiť riešenie rôznych úloh, v rôznom čase s praktickým financovaním z niekoľkých zdrojov ako fond obnovy /NG EU/, teda opatrenia na zmiernenie dopadov COVID-19, podporu pre strategické ciele SPP, nástroje dokumentov z Farmy na stôl, Zelenú dohodu, Klimatickú dohodu a tiež podpory z národných strategických dokumentov a ďalšie.

V ekonomickom, environmentálnom a sociálnom okruhu sa systémovo bude koncentrovať úsilie na realizáciu politickej Stratégie SPP a konkrétne ciele SPP 2021 – 2027: Podporovať dôstojné príjmy, Zvýšiť konkurencieschopnosť, Obnoviť rovnováhu v potravinovom reťazci, Bojovať proti zmene klímy, Presadzovať udržateľné využívanie prírodných zdrojov, Chrániť biodiverzitu, Podporovať generačnú obmenu, Zabezpečiť vysokú kvalitu potravín. Sú pre nás záväzné.

2. Opatrenia prijaté v dôsledku pandémie COVID 19 (napr. uzavretie hraníc, obmedzenie obchodu a trhu) zvýraznili význam domácej produkcie potravín pre zabezpečenie ich dostatočnej ponuky pre obyvateľov, potrebnej pre zaistenie potravinovej bezpečnosti štátu. Aký je Váš názor na potrebu zvýšenia podielu domácich výrobcov na produkcii potravín, teda zvýšenie sebestačnosti Slovenska vo výrobe potravín? Aké opatrenia štátu v poľnohospodárstve a potravinárstve by boli podľa Vášho názoru potrebné a možné na dosiahnutie tohto cieľa?

Na potravinovú sebestačnosť SR sú v politických stranách v SR protichodné názory. Časté zmeny agrárnej politiky spôsobujú chaos a neistoty v podnikateľskom prostredí po roku 1989. **Koncepcia dlhodobého rozvoja pôdohospodárstva SR z roku 1993 vytýčila ciele, cesty a nástroje na obnovu historicky potvrdenej výkonnosti pôdohospodárstva, v ktorých sa o potravinovej sebestačnosti štátu hovorí ako o minimálne 80 % krytí celkovej spotreby potravín domácou produkciou za rok vo finančnom vyjadrení. Podľa jednotlivých komodít aj v naturálnych jednotkách.**

Produkčný potenciál Slovenska a fakt, že v roku 1989 sme už mali celkovú potravinovú sebestačnosť 96 % a až 104 % v komoditách mierneho pásma, potvrdzovali opodstatnenosť cieľov v sebestačnosti po vzniku SR. Po roku 1998 ale redukciami podpory pôdohospodárstva, s odkazom na možnosť importu potravín nastal úpadok. Potravinovú sebestačnosť vlády SR označili za anachronizmus.

Od roku 2004 sme súčasťou Spoločnej poľnohospodárskej politiky /SPP/ EÚ, kde sa používa termín potravinová bezpečnosť EÚ. **„Potravinová bezpečnosť je, keď všetci ľudia v každej dobe majú fyzický, sociálny a ekonomický prístup k dostatočnému množstvu bezpečných a výživných potravín na zabezpečenie stravovacích potrieb a potravinových preferencií pre aktívny a zdravý život“.** Pojem bezpečnosť potravín sa používa v súvislosti so zdravotnou stránkou potravín.

Potravinovú sebestačnosť SR mala teda nahradiť potravinová bezpečnosť EU. **Najmä v kritických situáciách to ale nefunguje,** čo potvrdzujú nedávne udalosti v súvislosti s COVID-19.

Nastupuje sebecko a nacionalizmus. Napríklad, členský štát nám zobral naše rúška prepravované cez jeho územie s odôvodnením, že ich potreboval. Niektoré členské štáty nedovolili vývoz potravín do iných členských štátov. **Nemáme zabezpečenú garanciu, že štáty s prebytkom potravín nám v čase núdze tieto potraviny poskytnú.** Reálnou hrozbou potravinovej bezpečnosti sú tiež zooveterinárne či fytoosanitárne a iné bezpečnosť štátu ohrozujúce reality, ktoré zakazujú cezhraničný pohyb.

EU nám nanútila podmienky prijatia za člena, ktoré nás diskriminujú dodnes, umelo zhoršili našu konkurencieschopnosť, našu výkonnosť a našu sebestačnosť. Podpory v priamych platbách nám EU začala poskytovať iba vo výške 15 % oproti priemeru, ktoré dostávali štáty EÚ-15. Tento rozdiel sa mal vyrovnáť počas prechodného obdobia v roku 2013, ale aj v roku 2027 majú byť priame platby u nás iba 85 %. Diskriminácia sa presadzuje aj pri novelizáciách režimov vinárstva, cukrovarníctva, v mliečnom sektore, vo viazaných priamych platbách a pod. Najviac v národných podporách.

O riziku z našej pretrvávajúcej diskriminácie v SPP a o opodstatnenosti uplatnenia potravinovej sebestačnosti v SR hovorí aj dobre vyzerajúci ekologický zámer EU v súčasnosti. Znížiť aplikáciu chemických ochranných látok o polovicu a priemyselných hnojív o pätinu je dobrý zámer, ale diskriminačný spôsob jeho navrhovaného uplatnenia má kolonizačný dopad. Pre nás, ktorí už dnes aplikujeme menej približne o jednu tretinu týchto prípravkov, by to bolo nezvládnuteľné zhoršenie konkurenčného postavenia, ktoré je už dnes kriticky horšie oproti EU 15 vo všetkých oblastiach. Pre tých, ktorí násobkami viac používajú chemické prípravky, by to bolo obrovské posilnenie konkurenčných výhod.

Na cieľavedomú diskrimináciu SR a iných nových členov EU, ako nástroj kolonizácie, je množstvo príkladov. Vrcholom bola, a treba to pripomínať opäť pre tých, čo stále odmietajú existenciu diskriminácie, prezentácia „Scenáre vývoja poľnohospodárstva nových členských krajín po vstupe do EU“ konanej dňa 17. februára 2004 v Bratislave./www.peterbaco.sk/

Zdá sa to nemožné, ale je to zdokladovaný fakt. **Kolonizačné zámery predstavil nehoráznym spôsobom zástupca Európskej komisie.** Pri vymenovaní jednotlivých krokov, ktoré urobia štáty EU15 na elimináciu našej konkurencieschopnosti, vzhľadom na naše nižšie výrobné náklady, predstavil ich postupy ako nás dostanú do horšieho konkurenčného postavenia. Otvoria si tak cestu pre vývoz ich potravín na náš trh. Produkciu surovín pre potraviny ako obilie a živé zvieratá nám do istej miery ponechajú. Naše námietky, že to by nás zničilo nám oznámil, veď o to ide. **„Keď budete úplne na kolenách, tak Vás lacno skúpime.“** Jasné kolonizačné plány...

Kolonizácia pôdohospodárstva znamená presmerovanie efektov od produkčného zdroja využívaním prírodného potenciálu krajiny, pracovnej sily a miestneho trhu. Nasledujú tieto dôsledky: Vývoz poľnohospodárskych surovín a dovoz hotových produktov, otváranie cenových nožníc, rýchlejší rast cien hotových výrobkov ako cien surovín, negatívny dopad na pomer indexov cien vývozu, k indexu cien dovozu - TERMS of TRADE, s ekonomickými, daňovými, sociálnymi, zamestnaneckými a rozvojovými negatívami.

Niektoré Vlády SR podporujú našu diskrimináciu aj našou národnou politikou horšími parametrami nástrojov politiky ako majú členovia V-4. V predchádzajúcej otázke ankety je konkrétnejší pohľad. Pripomenúť je to potrebné preto, lebo najmä teraz, v kritických situáciách, treba byť opatrný a nepodceňovať možné riziká. Diskriminácia sa deje aj našou národnou „**sebadiskrimináciou**“, v štátnej pomoci, v dotáciách, v daniach, v úverovej, obchodnej a rozpočtovej agrárnej politike. SR nedorovnáva faktory konkurencie v podnikateľskom prostredí SR s priemernými podmienkami v EU, ani V-4. Je to jeden z argumentov kritikov národnej suverenity že Slováci si nedokážu vládnuť. Dosiachnutie, potravinovej sebestačnosti SR v kľúčových komoditách nad 80 %, bude dôkazom opaku.

Vieme, že treba zdvojnásobiť produkčný výkon, primerane aktivizovať faktory ekonomickej výkonnosti, nedovoliť diskrimináciu, ubrániť sa kolonizácii, dosiahnuť potravinovú sebestačnosť, stanoviť ciele, alternovať možnosti a dopady, identifikovať riziká a ich elimináciu, stanoviť priority v konsenzuálne dohodnutej dlhodobej koncepcii pôdohospodárstva SR. **Zafixovať ciele a zásady**

konceptie v agrárnej doktríne a poskytnúť občanom SR istotu uplatnenia vznikajú na Potravinovej suverenity Slovenskej republiky je kľúčové.

Potravinová suverenita štátu je právo každej krajiny definovať si svoj poľnohospodársky a potravinársky systém tak, aby reflektoval potreby jej obyvateľov a možnosti jej krajiny, s ohľadom na životné prostredie, agroekosystém a zároveň nemal negatívny dopad na inú krajinu.

Ciele, priority a nemenné zásady koncepcie národnej agrárnej politiky a ich ústavné zakotvenie v podobe Doktríny sú rozhodujúce pre sebestačnosť a plynulý rozvoj. Poukazovanie na doktrínu ako na dôkaz, že si sami sebe neveríme a preto sa radšej istíme ústavným dokumentom, sú opodstatnené. Doterajší chaos a absolútne protichodné ciele meniacich sa vlád vniesli do podnikateľského prostredia nedôveru a krátkodobé rozhodovanie bez rastu a perspektívy. Od Doktríny čakajú poľnohospodári a potravinári konečne istotu v podmienkach hospodárenia.

Doktrína je zjednotený systém politických ideálov a postupov sumarizujúcich vyhranené názory, pevné ciele a nemeniteľné zásady. Zjednocuje a stabilizuje spoločnosť v strategických oblastiach akou je poľnohospodárstvo.

Platí zásada, že keď nemáš svoju vlastnú Doktrínu a neradiš sa podľa nej, tak podliehaš agrárnej Doktríne niekoho iného.

3. Aké kroky alebo opatrenia by ste odporúčali prijať vláde SR na zvýšenie produkčnej výkonnosti poľnohospodárstva a potravinárstva SR? Ktoré sú slabé miesta súčasného stavu, vrátane stavu trhu s výrobnými vstupmi do poľnohospodárstva, zabezpečenia a organizácie odbytu poľnohospodárskych výrobkov a ich spracovania? Akú úlohu by pritom mohli zohrať zmeny vo vlastníckych a užívateľských vzťahoch k pôde a v podnikateľskej štruktúre poľnohospodárstva?

Prvé veci najprv. Súčasná výkonná agrárna politika Slovenska musí v prvom rade reagovať na mimoriadnu situáciu vyvolanú Covid-19. Nesmieme premeškať príležitosť využiť tieto finančné prostriedky EU na prekonanie následkov pandémie, hoci nás limitovaný čas tlačí do operatívnych rozhodnutí. Spoločná výzva pre krátkodobé, strednodobé a dlhodobé plánovanie a operatívne plánovanie a rozhodovanie znie nasledovne:

Udržateľným spôsobom hneď a kontinuálne investovať do plnenia cieľov SPP, ktoré zároveň podporujú rast produkčnej výkonnosti slovenského poľnohospodárstva a potravinárstva. Využiť programy SPP na zabezpečenie národných priorít a naplnenie cieľov stratégie SR má byť záväzná pre všetkých participantov v agrárnej politike SR.

Súčasná „hustá“ situácia poukazuje stále dôraznejšie na potrebu rozhodovať sa v súlade s dlhodobými koncepcijnými predstavami. Je preto veľmi potrebné spojiť sily a spracovať neodkladne a bezpodmienečne **kvalitnú konsenzuálnu dlhodobú koncepciu rozvoja slovenského pôdohospodárstva.**

Pre novú dlhodobú koncepciu pôdohospodárstva SR sa ukazuje veľmi potrebné dôsledné vyhodnotenie doterajších koncepcií, vrátane Prognózy vypracovanej ČSAV v roku 1989. Dá sa považovať metodicky za model aj pre súčasnosť. Takmer každá vláda mala schválenú v NR SR koncepciu. Problém bol najmä v tom, že sa nevyhodnocovali a nerobili závery pre nasledujúce koncepcie. Tým sa dlhodobé plánovanie dostalo do formálnej polohy.

Výspélé ekonomiky plánujú indikatívne a dôsledne na všetkých úrovniach. **Potrebuje sa zdokonaľiť plánovanie** a jeho účinnosť. Denne sa stretávame s potrebou zjednotenia príslušných pojmov ako **plán / úmysel dosiahnuť cieľ/, vízie /predstava nového stavu/ prognózovania /vedecká predpoveď/, stratégie /ako dosiahnuť dlhodobé ciele/, koncepcie /ucelená sústava názorov ako konsenzus/, a doktrinárstva /vyhranené názory, pevné ciele, nemeniteľné zásady/.**

Koncepcné plánovanie má dať odpovede predovšetkým na otázky, aké chceme vôbec pôdohospodárstvo v SR, aké sú naše medzinárodné záväzky, aké sú spoločné plány do budúcnosti, aké máme alternatívy a očakávania, aké priority, riziká, aké je legislatívne, finančné a organizačné zabezpečenie, aké je inštrumentárium pre motiváciu realizátorov koncepcie, čo sú naše národné ciele a priority, akými nástrojmi disponujeme, aké očakávame prínosy z našich rozhodnutí .

Zdvojnásobenie produkčnej výkonnosti, možno zabezpečiť dvojnásobným kapitálom, zároveň s inteligentnou reštrukturalizáciou faktorov práca a pôda. Dosiachnutie takejto výkonnosti má byť agrárnou a národnou prioritou. Kapitálovým otázkam sa v ankete venuje veľká pozornosť. Nasledujúce poznámky smerujú k faktorom pôda a práca.

V pôdnej politike pôjde v prvom rade o minimalizáciu záberov pôdy, spolu s podporou udržiavania a zlepšovania pôdnej výkonnosti, ako ochrana proti degradácii pôdy, zvyšovanie kvality pôdy, plnenie environmentálnych, klimatických, estetických a kultúrnych funkcií pôdy. Plnenie úloh pôdnej politiky sa viaže aj na usporiadanie vlastníckych vzťahov k pôde a pozemkové úpravy. Keďže ide o riešenie na niekoľko desaťročí, zväzme pre dnešok tieto námety:

Legislatívou zaviazat' a ekonomicky stimulovat' vlastníkov a užívateľov pôdy k riadnej starostlivosti o pôdu.

Zintenzívniť zainteresovanosť miestnej a štátnej správy v pôdnej politike.

Prevod vlastníctva pôdy viazat' na záujmy a stanoviská miestnych samospráv.

Upraviť dedenie pôdy na jedného vlastníka.

Nadobudnutie vlastníctva poľnohospodárskej pôdy umožniť prioritne štátu.

Využiť zahraničné skúsenosti, na zabránenie skupovania pôdy cudzincami. Viaceré štáty využívajú dobré výsledky v pôdnej politike Francúzska.

Prijat' novú pôdnu politiku SR na základe medzinárodného auditu.

Obnoviť podporný pôdny fond.

Faktor práca z pohľadu dostatku a kvalifikovanosti ľudí je pre podporu ekonomickej výkonnosti v pôdohospodárstve mimoriadne dôležitý. Konkrétne ide o dostatok a kvalifikovanosť ľudí, poľnohospodárov, či potravinárov v konkrétnej výrobe, **aj nenahraditeľnej role človeka, ako subjektu riadenia.** Nasledujúce námety sú cielené na podporu mobilizácie ľudského potenciálu.

V súvislostiach s COVID-19 sa hodí poukázať na argumentáciu teórie riadenia, že „všetky choroby a hromadné nákazy, všetky prírodné katastrofy, všetky vojny nenarobili ľudstvu toľko škôd, ako robí zlé riadenie“. Denne sa stretávame v priamom styku s príkladmi zlého riadenia na všetkých úrovniach, aj vo verejnej správe. Je až neuveriteľné, že ľudia dostávajú kompetencie riadiť oblasť, ktorej nerozumejú, začínajú sa učiť riadiť len omylmi a nápravou.

Riadiť sa dá naučiť a mal by to byť hlavný predmet celoživotného vzdelávania. Pre inšpiráciu na koncepčné zdokonalenie riadenia pôdohospodárstva, ako národohospodárskeho rezortu, sú vhodné najmä príklady Fínska a Rakúska. Štáty V-4 môžu poskytnúť pozitívne skúsenosti.

Významné rezervy máme najmä prenose poznatkov a informácií na všetkých úrovniach riadenia. Od najvyšších orgánov štátnej moci, správy, cez najvyššie politické posty, cez systém prípravy na základných a odborných školách, cez univerzity, špecializované pracoviská zabezpečujúce celoživotné vzdelávanie a odborné poradenstvo, alebo cez špecializované výskumné a vedecké pracoviská. Je to oblasť uplatňovania progresívnych technológií a rýchlo sa meniacich súvislostí. Ukazuje sa to potreba priebežne hodnotiť systém ako taký a investovať priebežne do najmodernejšej techniky.

Máme v EÚ dostatok pozitívnych príkladov na budovanie Európskych inovačných partnerstiev a poradenských systémov, ktoré sa dajú aj u nás aplikovať. Nevyužívame možnosť vytvárania **operačných skupín** zo zástupcov výroby, samosprávnych inštitúcií a akademickej sféry pre rýchly transfer know-how do konkrétnych podmienok. V EÚ je bežné vytvárať **expertné skupiny** z viacerých štátov na riešenie konkrétnych problémov.

Práve celoštátne zdokonaľovanie riadenia pracovných zdrojov, môžeme považovať za jednu z najlepších oblastí, kde investovať aktuálne disponibilné financie! Existujú, opakovane verejne publikované návrhy ako **Obnoviť odborové informačné strediská pri špecializovaných vedeckých inštitúciách pre spustenie programu overovacieho výskumu.** Spolupracujú s externými expertmi z praxe a v kontakte so špičkovou vedou uplatňujú VTR v realizačnej podobe. Je to tiež konkrétny typ na investovanie.

Nedostatok pracovnej sily s potrebnou kvalifikáciou je rastúci problém. Opakuje sa v podobe zo sedemdesiatich rokov. V robotníckych, technických, alebo administratívnych profesiách je rozhodujúcim dôvodom nízkej výkonnosti poľnohospodárstva a potravinárstva na Slovensku. **Dá sa riešiť osvedčenými stabilizačnými praktikami.** Priemerná mzda pred transformáciou spoločnosti, v poľnohospodárstve bola 115 % oproti priemeru národného hospodárstva, dnes je to iba 85 %. Poľnohospodárske podniky poskytovali výhodne byty, blízko pracoviska. Používali rôzne alternatívy sociálnej a morálnej motivácie. Boli výhodné stabilizačné úvery a dotácie.

Investovať možno aktuálne aj aktivizáciou duálneho vzdelávania. Niektoré univerzitné odbory, podmieňujú získanie plnohodnotného univerzitného vzdelania **praxou pre študentov**. Po prvom stupni univerzitného vzdelávania a po 12 mesačnej praxi môžu pokračovať v 2. stupni univerzitného vzdelania. Pre pozície v našom rezorte, je to veľmi potrebné. Takáto prax sa dá vykonať aj počas štúdia v praktikantských fázach, je overovaná v záverečnej práci a počas praxe pedagógom Katedry praxe.

Na prilákanie a stabilizáciu mladých poľnohospodárov pre podnikanie v malom rozsahu, pre miestne a regionálne trhy, existuje aj v súčasnom v programe rozvoja vidieka významný priestor. Malí a mladí začínajúci poľnohospodári majú špeciálne podporné podmienky pre začiatok samostatného podnikania a tiež pre rozhodnutie sa o spojení, v niektorých aktivitách s inými podnikateľmi. Treba kontinuálne venovať tejto skupine veľkú pozornosť, komunikovať s nimi a odstraňovať bariéry - riešiť efektívnejšie problémy.

Možná, vhodná a potrebná je cesta stabilizácie mladých poľnohospodárov založená na plynulej štrukturálnej optimalizácii a nie na kontinuálnej reštrukturalizácii. Existujú príklady, keď niekoľko tisíc hektárové farmy majú vo svojej štruktúre nákladové a hospodárske strediská pre špeciálnu produkciu, spracovanie a obchod pre lokálne trhy. Tieto majú rozhodovaciu právomoc, ekonomickú zodpovednosť a zainteresovanosť. Riadia ich začínajúci poľnohospodári alebo potravinári. Od „jednomužného podnikania v debničkovom predaji“, cez hektárovú plantáž špeciálnych plodín, alebo špeciálny chov, až po odbytové a spracovateľské centrum. Majú k dispozícii tútora, s ktorým si môžu odkonzultovať, čo potrebujú.

Väčšie, fungujúce podniky vnútorne a organizačne môžu vytvárať aj dcérske podniky. Zabezpečujú takouto formou jednak lokálne a regionálne funkcie, ktoré patria menším podnikateľským jednotkám, ale zabezpečujú takto aj prípravu budúcich manažérov veľkého podniku. V štruktúrovaní časti veľkých podnikov do malých stredísk máme aj na Slovensku dobré skúsenosti a sú využiteľné dnes. **Veľké podniky pri vhodnej motivácii, napríklad pri stropovaní priamych platieb, dokážu túto úlohu plniť.**

Celoštátne zdokonaľovanie riadenia pracovných zdrojov, je jedna z najlepších oblastí, ako využiť disponibilné finančné prostriedky. Investície do ľudí na všetkých úrovniach rozhodovania sú najefektívnejšie investície.

4. Čo by ste odporúčali vláde SR na využitie finančných prostriedkov, ktoré má poskytnúť Európska únia na prekonanie následkov pandémie COVID-19 v rezorte pôdohospodárstva a vidieka?

Strategický plán SPP na roky 2021 – 2027 stanovuje 9 vecných cieľov a 5 mld. Eur pre ich finančnú podporu. Klimatická dohoda, zelená dohoda a ekologická dohoda sú tiež orientované na vecné ciele a zároveň sa rieši aj ich financovanie. V tomto čase prichádza aj ponuka financovania z Fondu obnovy EU na prekonanie následkov pandémie COVID – 19 v objeme 7,5 mld. Eur pre granty a 6,5 mld. pre úvery. Diskutuje sa o ďalších peniazoch ktoré budú k dispozícii. Prichádza do hry štátny rozpočet pre budúci rok, diskutuje sa aj o financovaní národnej stratégie. Profesionálne diskusie o financiách sú natoľko intenzívne, že to vzbudzuje v bežnej, nešpecializovanej, spoločnosti dojem, akoby očakávané vecné výsledky neboli ani tak dôležité, ako vyčerpanie peňazí.

Verejnoscť je unavená z nekonečného vypočítavania peňazí, ktoré máme minúť. **Tlačiť nové peniaze, na dlhy za nečinnosť, nie je predsa riešenie.** Máme zlé skúsenosti z krízy v roku 2008. Je to vždy úver na konto budúcnosti. Keď nie našej, tak novej generácie – New Generation. Ide doslova

o geopolitické problémy. Napriek všetkým rizikám spojených s naliehavým „míňaním peňazí“, v súvislosti s COVID-19 a s rizikovým prepájaním týchto programov so stratégiou SPP, prijmime hodenú rukavicu. Fakt, že peniaze sú k dispozícii, je pre nás praktická príležitosť.

Nemôžeme premárniť žiadnu príležitosť kapitálovo posilňovať agrárnu ekonomiku a zvyšovať produkčný výkon pôdohospodárstva SR. Pri podrobnejšom štruktúrovaní tejto úlohy nachádzame dobré možnosti na široké využitie ponúkanej podpory. Napríklad, na kapitálovo náročné závlahy a súvisiace zásobovanie vodou, na vylepšovanie a ochranu úrodnosti pôdy, pozemkové úpravy, budovanie zariadenia na využitie prírodných tepelných zdrojov a produkciu obnoviteľnej energie, na najpokrokovejšie technológie a techniku - ekologicky vhodnú a produkčne a ekonomicky prínosnú, objekty na chov zvierat, sady, vinohrady, špecializované zeleninárske jednotky, spoločné odbytové strediská s predspracovaním, sklady so obchodnou úpravou a obchodnými kompetenciami, so špecifickou technikou a servisom, zásadnú modernizáciu potravinárstva s kapacitou pre sebestačnosť, na infraštruktúru obcí, na vedecké, vzdelávacie a poradenské činnosti, na zariadenia pre predaj z dvora a digitalizovanie riadiacich činností, na vybudovanie modelových ekologických objektov ako názorné príklady pre rozšírenie.

Programy prinášajúce najmä vyššiu pridanú hodnotu je potrebné podporiť prednostne. Zvýšenie živočíšnej produkcie, nárast produkcie zeleniny, ovocia a ich spracovanie na Slovensku, s finančným, odbytovým servisom si zaslúži osobitnú pozornosť a podporu. K tomu modernizovať existujúce spracovateľské kapacity a organizovať odbytové štruktúry.

Orientujme sa aj na už schválené programy, na nerealizované projekty a na aktuálne priority. Neformálne treba aktivizovať **šírenie dobrých príkladov**, inovátorské formy práce od popredných podnikateľov, samosprávy a vedy pre akékoľvek inovácie cez digitalizáciu, robotizáciu.

Určite sa nepomýlime, ak **vykonáme inventarizáciu pripravených projektov** a námetov z podnikateľského a akademického prostredia, zo štátnej a verejnej správy a zo všetkých inštitúcií zaoberajúcich sa hodnotením a riešením problémov našej spoločnosti. Doteraz nerealizované projekty, zodpovedajúce súčasným cieľom a zámerom, možno pustiť do realizácie aj skrátenými postupmi. Znovu preverme aj doteraz nerealizované projekty.

Predaj z dvora lokálne spracovaných potravín potrebuje poradenstvo, organizačnú a daňovú podporu v DPH pod 10 %.

Podporíme v minulosti nosnú ekonomickú silu na vidieku, pridruženú výrobu, hoci aj nepoľnohospodársku, keď poskytuje zamestnanie na vidieku a priamo či nepriamo podporuje národné priority a ciele SPP a naplnenie príslušných dohôd.

Konkrétna úloha znížiť dávky umelých hnojív a agrochemikálií súčasne s požiadavkou na rast výkonnosti je veľmi zložito realizovateľná aj len v predstavách. Je to dobrý príklad vysokej odbornej a finančnej náročnosti. Nemali by sme pripustiť jej vyriešenie našou diskrimináciou. AK bude spravodlivá, tak sa bude zložito realizovať. Vykonateľná je napríklad pestovaním iných plodín, iných odrôd, iným striedaním plodín, medziplodinami, zeleným hnojením, zavlažovaním, modernými technológiami s digitalizáciou a elektronizáciou, technológiami budúcnosti ako robotizácia, drony, organizačnými, obchodnými, legislatívnymi opatreniami, cenovou, daňovou, úverovou a dotačnou podporou so špecifickými finančnými nástrojmi a podobne. Vieme si predstaviť, aké nároky to bude klásť na realizátorov a ich kvalifikovanosť. Bude ich treba na to pripraviť a bude treba pripraviť tých, čo ich budú pripravovať a tých treba adekvátne zabezpečiť. Veľa ďalších otázok príde a budú sa musieť riešiť za pochodu.

Je kontraproduktívne značkovat konkurencieschopných poľnohospodárov a potravinárov, nositeľov inteligentnej špecializácie, digitalizácie, v riešení klímy, biodiverzity, ekologických, sociálnych a kultúrnych otázok slovenského vidieka. Reálne jedinou silou, ktorá môže naplniť prioritné potreby rastu výkonnosti, sebestačnosti, cieľov SPP a príslušných dohôd, sú existujúce veľké podniky. Vážme si ich prácu a využime ich ochotu a schopnosť spolupracovať aj na diverzifikácii vlastníckych a organizačných foriem agropodnikania a potrieb vidieka. Treba ich počúvať, podporovať a zrozumiteľne motivovať k plneniu zámerov agrárnej politiky. Nezávislý zahraničný

audit na naše štrukturálne vlastnícke a podnikateľské pomery môže prispieť k zorientovaniu sa. Audit na vedu a potravinárstvo SR spred tridsiatych rokov je vhodné vyhodnotiť a využiť.

Práve tak nemôžeme pejoratívne označiť kategóriu malých súkromných poľnohospodárov, ktorí rozvíjajú rodinné farmárčenie ako životný štýl. Všetstranne im pomáhajme, počúvajme ich a rešpektujme. Vážme si poľnohospodárov vo všetkých vlastníckych a podnikateľských variantoch, podporujme ich vzájomné väzby spolupráce. Pestovať vidiecku kultúru je spoločný záujem.

V pôdohospodárstve a potravinárstve potrebujeme pestrú veľkostnú a organizačnú štruktúru podnikania to majú akceptovať všetci príslušní aktéri.

5. Čo iné by ste ešte odporúčali na oživenie slovenského vidieka, vytváranie nových pracovných príležitostí na vidieku, rozvoj vidieckeho cestovného ruchu, zakladanie rozmanitých typov fariem a malého podnikania pre návrat mladých ľudí na slovenský vidiek?

Kvalifikované analýzy konštatujú **stav na slovenskom vidieku ako stav hľadania svojej budúcnosti** v príliš rýchlo sa meniacich podmienkach. Zvažujú problematiku rozvoja vidieka a vidieckeho osídlenia SR riešiť ako samostatný segment regionálnej politiky. Problémy sú identifikované, hľadajú sa zásadné aj parciálne riešenia vo verejnej diskusii ako je aj táto anketa a tento príspevok. Vďaka patrí predovšetkým VUEPP za monitoring, spracovanie, servis a sprostredkovanie informácií a súvisiacich aktivít.

Slovensko je s podielom 111 obyvateľov na jeden km², hneď za Fínskom, najvidieckejšou a najlesnatejšou krajinou v EÚ. AJ ČR a Rakúsko, ale aj iné štáty sú nám blízke v problematike vidieka. Majú niektoré podobné problémy už dobre a inšpiratívne vyriešené. Špecifická zložitosť slovenského vidieka je v kumulácii vplyvov kolektivizácie, systémom dedenia pôdy, kontinuálnym vystaňovaním Slovákov, masovou migráciou pracovníkov do priemyslu, uplatňovaním protichodných agropolitík, chaotickými zmenami v podmienkach hospodárenia, úpadkom výkonnosti agropotravinárskeho odvetvia aj historickými, a krajinnými špecifikami.

Nezávislý audit na vidiecku situáciu a vidiecku politiku SR očami našich zahraničných kolegov by nám poskytol alternatívne videnie a možno aj originálne námety. Rakúšania, Česi, a Fíni môžu byť prínosní do diskusie o perspektívach Vidieka na Slovensku.

Najväčšia možnosť napredovania sa zdá v plošnej aplikácii dobrých domácich skúseností z úspešných príkladov. Máme obce, ktoré dobre, dokonca modelovo, fungujú, ktoré majú jasné ciele a využívajú pre ich plnenie existujúce nástroje, hotové „doškolovaky“. Predchádzajúce odpovede na otázky ankety poukazujú na nové, nemalé možnosti podpory rozvoja vidieka. Treba ich naštudovať a využiť. Profesionálne spracovanie a poradenstvo pre manažment obcí je základ, ktorý má prerásť do nových služieb .

Veľa tu môže urobiť samospráva obcí. **Najviac, ale aj vo vidieckej politike, môže urobiť angažovaný občan -volič.** Treba ho neustále vecne a objektívne informovať, angažovať. Kde si voliči správne vybrali, tam to funguje... Máme spoluobčanov, ktorí sú schopní manažovať obce dobre. Prečo si ich občania nevolia, prečo nekandidujú? To sú otázky, v ktorých ja podstata riešenia.

Médiá sa nepriznávajú k svojej zodpovednosti za vplyv na voličovu edukáciu. Štátna správa môže odbyrokratizovať podmienky pre rozvoj vidieka a účinne motivovať na aplikáciu pozitívnych, osvedčených, fungujúcich skúseností. Zmeny v spoločnosti sú nepredvídateľné a veľmi rýchle aj na vidieku. Informačnú občiansku prípravu na život s vidieckymi hodnotami, najmä pre mladú generáciu, je možno aktualizovať pomocou nových technológií.

Za pozornosť stoja podnikateľské príležitosti a podpora ich využívania, aj celkom nové tendencie na vidieku. Osobitnú podporu si zaslúžia podnikateľské aktivity multiplikujúce ďalšie podnikanie u iných poľnohospodárov. Malé podnikanie samostatných rodinných fariem, alebo aktivity s poľnohospodárstvom súvisiacich veľkých podnikov je potenciál doteraz využívaný hlavne v cestovnom ruchu. Zahraničné skúsenosti ukazujú aj nové príležitosti.

Programy rozvoja vidieka sú dobrou skúsenosťou hodnou ďalšieho rozšírenia a posilnenia.

Objavuje sa aj záujem kúpiť alebo prenajať si dom či mini hospodárstvo natrvalo, na dovolenku, na víkend, na prázdniny - víkendový dom. Vytvára to úplne nové asociácie medzi dedinskou a mestskou societou. Je to príležitosť pre chátrajúce domy. Chce to výstavbu a rekonštrukciu domov a celkovú infraštruktúru a rekonštrukciu pre tento účel. Ide o osobitný program na podporu takéhoto podnikania.

Pohyb z dediny do mesta sa aj obracia. Pred polstoročím populárne a dnes upadajúce záhradkárske osady, Slováci, ktorí na to majú, sa od záhradkárskych chatiek preorientávajú na vidiecke domy a mini gazdovstvo. Trend severoamerických víkendových fariem, keď dediči nepredajú rodičovskú farmu, ale si objednávajú od iného, fungujúceho miestneho farmára jej údržbu a prevádzku, sa v modifikovanej podobe začína šíriť aj na našom vidieku. **Rodina nežije trvalo na dedine** a nedochádza denne do práce, do školy z dediny, ale žije v meste a na dovolenku a na víkend ide do domu so záhradou, prípadne aj so zvieracou mini farmou na dedinu. **Na dedine žijúci podnikateľ takéto rodinné sídlo prevádzkuje** a zabezpečuje mu služby, napríklad aj dodávku stravy, počas pobytu na vidieku.

Rozvoj vidieka, ako nakoniec všetko, je o ľuďoch. Okrem dostatočných, do rozvoja motivujúcich finančných stimulov, treba predovšetkým **zabezpečiť prípravu a kontinuálnu výchovu manažérov obcí, efektívne poradenstvo aj pružný servis. Dočasne treba posilniť manažerský potenciál obcí** pre vecné a administratívne a technické zvládnutie požiadaviek na spracovanie návrhov, administrovanie a na realizáciu projektov. Je to možné aj cez brigádnikov z radov študentov, vrátane technicky a administratívne zdatných dôchodcov, vrátane part-time externých administrátorov.

Medzi novinky na vidieku patrí aj otvárajúci sa priestor pre **uplatnenie komplexného inžinieringu**. Ide o biznis začínajúci poskytnutím prvotných informácií pre občana, ponukou pre možného klienta, projektom pre zákazníka a pre investora vyriešením financovania, administratívy realizáciou, sprevádzkovaním, odovzdaním vlastníkom s prevádzkovým a záručným servisom.

Aktualizácia činnosti MAS v rámci rozvoja vidieka je potrebná. **Servis pre MASy formou poradenstva a uplatnením prvkov inžinieringu sa žiada zintenzívniť.** V rámci novej stratégie SPP a podpory riešenia klímy, ekológie a dôsledkov COVID-19 sa ukazujú nebývalé veľké možnosti priamej aj nepriamej podpory konkrétnych rozvojových riešení.

Slovenský vidiek je jedinečný, slovenský vidiek podlieha objektívne veľkým a rýchlym zmenám. Súčasná príprava podmienok pre jeho úspešnú budúcnosť patrí, spolu so zvýšením potravinovej sebestačnosti a so zvýšením výkonnosti agrárneho sektora, k prioritám slovenskej spoločnosti.

SPPK zároveň predkladá širší návrh na využitie Fondu obnovy /z ankety/, s ktorým súhlasím. Anketu považujem za príležitosť poskytnúť môj pohľad na vec, bez nároku na vyčerpávajúci rozsah. Ešte sme nespádli „na hubu“ sa vraví, ale už sme blízko, dodávam. Problémy budeme riešiť efektívne až potom? Dokážme sa zjednotiť a **udržateľným spôsobom** naplniť výzvu:

Investovať do ľudí,

Investovať do pôdy,

Investovať do pokroku

Pre NORVT v Modre
V Trenčíne 19.8.2020

Ing. Peter Baco, PhD.